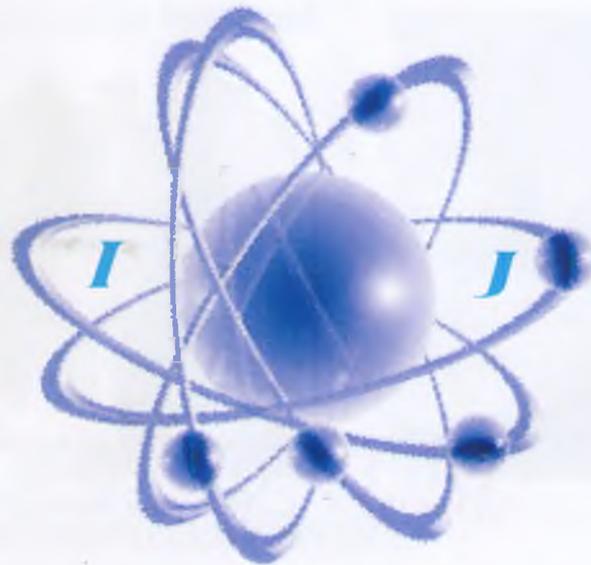

ISSN 2010-720X

ILIM HÁM JÁMIYET

FAN VA JAMIYAT

2018 (№2)

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ JOQARÍ HÁM ORTA
ARNAWLÍ BILIMLENDIRIW MINISTRLIGI**

**ÁJINIYAZ ATÍNDAGÍ NÓKIS MÁMLEKETLIK
PEDAGOGIKALÍQ INSTITUTÍ**

ILIM hám JÁMIYET

Ilmiy-metodikahq jurnal

**Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat
pedagogika instituti**

FAN va JAMIYAT

Ilmiy-uslubiy jurnal

**Нукусский государственный педагогический
институт имени Ажинияза**

НАУКА и ОБЩЕСТВО

Научно-методический журнал

**Nukus State Pedagogical Institute
named after Ajiniyaz**

SCIENCE and SOCIETY

Scientific-methodical journal

№2

2018

MAZ MUNI
TABIYIY HAM TEXNIKALIQ ILIMLER

	Fizika. Matematika. Texnika
Жумамуратов А., Жумамуратов М.А., Сдыков И., Дарьябаева П., Нурымбетов К. Изучение корреляционной взаимосвязи химических элементов в природных водах и почвах Республика Каракалпакстан.....	3
Исмаилов К.А., Кенжаев З.Т., Жалелов М.А. Куёш элементи эффективлигига таъсир этувчи омиллар тахлили.....	5
Танирбергенов С.А. Тетраэдр ушун биссектриса тусиниги хэм онын қасийетлери.....	8
	Biologiya
Базарбаева Д.О. Дрожжевое сообщество эпифитов у хлопчатника.....	10
Отенова Ф.Т., Нурмахамедова Г.С. Crataegus L. тууысы турлерининг биоэкологиясы хэм хожалык аҳмийети.....	11
	JAMIYETLIK HAM EKONOMIKALIQ ILIMLER
	Tariyx
Баўетдинов Р.А., Ганиев Т.С. Бердак шығармалары тарийхий-этнографиялык дерек сыпатында.....	13
	Huqqtaniv
Исмаилова З. Понятие и признаки организованной преступности.....	14
Реймбаев А. Жаслар арасында жынайтшылыктын алдын алыуда маҳаллелик орны хэм роли.....	16
	TIL BILIMI HAM ADEBIYATTANIV
	Til bilimi
Абдурахманов Ф.И., Дильманов И.О. Сравнительный анализ семантических классов переходных глаголов, управляющих формой дательного падежа, и их соответствия в узбекском языке.....	17
Абдурахманов Ф.И., Дильманов И.О. Синтактико-семантические классы переходных глаголов и их эквиваленты в узбекском языке.....	18
Авезиямбетова А., Тенелбаев Р. Сопоставительное изучение процесса терминообразования в английском и каракалпакском языках.....	20
Хамидов Н.Ш., Палуанова М., Бабаева Г. Оформление рода англицизмов и романизмов в немецком языке.....	21
Жўраев Ш. "Фарҳанги забони тоҷикӣ" даги ўзбекча сузалар тахлили.....	23
Кунназарова Ш.М. Каракалпак халык ертеклери тилинде диалектизмлердин берилиши.....	27
Опаева Р.А. Каракалпак тилиндеги коспа атлыклардын имласы.....	29
Рахимов А.А. Лексик номинантларнинг когнитив-дискурсив хусусиятлари хақида.....	30
	Adebiyattaniv
Алламбергенов К., Юсупов Қ. Повышение интереса учащихся к литературе на основе анализа художественных произведений.....	32
Алламбергенов К., Аллаамбергенова Г. Типология волшебного - событийных сюжетных мотивов в генезисе каракалпакских эпосов и проблемы её изучения иностранными учёными (на материале дастанов «Сказание о Шарьяре» и «Едиге»).....	35
Курамбаева Г. Тарихий шахслар образи ва бадий талкин (Тулистон Матқубова ижоди мисолида).....	38
Палымбетов К.С. «Коблан» дастанынын жазып алыннуу хэм атқаруушылары хақында.....	41
	PEDAGOGIKA. PSIXOLOGIYA. METODIKA. PEDTEKNOLOGIYA
Алдабергенов А. Бадий тасвирда композицион ахлитлик тусунчаси.....	44
Алланазарова Ш.А. Бахс-мунозаранинг ўқувчи камолотида тутган ўрни.....	45
Аллаамбергенов Е.К. Усмирлар орасида ҳуқуқбузарликнинг олдини олиш педагогик муаммо сифатида.....	47
Аллаамбергенов И.Х. Академик лицейларда математик анализ асосларини ўқитишда узвийликни таъминловчи ўқитиш методикасининг самарадорлиги хақида.....	50
Vakhtiyorova M.B., Djumabaeva J.Sh. Common peculiarities of Uzbek and English fairy – tales.....	52
Даўлетмуратова Э., Ильясова З., Овгарбаева М. Кичик мактаб ешидаги болаларнинг психологик хусусиятлари.....	53
Делов Т.Э. Ахборот технологиялари йуналиши буйича иктидорли талабаларни танлаш ва ўқув-билиш фаолиятини ташкил этиш муаммолари.....	55
Джакаева К.Д. Академик лицейларда математика фанини йуналишларга боғлаб ўқитиш методикаси.....	59
Джумабаев Н., Мамбеткаримов Б., Нукусбаев Б. Комплекс коэффициентли квадрат тендемелерди шешуу усуллари.....	61
Djumaniyazova M.X., Kabulova S.B. Talaba yoshlarda deviant xulq to'g'risidagi tasavvurlarni o'rganishning o'ziga xos xususiyatlari.....	63
Жумашева Г.Х. Баслауыш классларда оқушылардын сөйлөу тилин есириудин метод хэм усуллари.....	65
Исмаилова Ш.К. Уюшмаган ёшлар қатламида урганишда ижтимоий тадқиқотлардан фойдаланиш.....	67
Кабулова Л.Т., Сейтенова В.А., Абдиганиев Н.К. О предметной компетенции как компоненте коммуникативного содержания обучения профессионально-деловому общению.....	69
Кампов Н. Сүүрөтгөү өнеринде композиция нызамлылыктарын оқытуудын дидактикалык тийкарлары.....	71
Карлыбаева Г.Е. Инновацион таълим мухити шароитида булажак физика ўқитувчиларининг методикага оид компетентлигининг структуралый-функционал модели.....	73
Nazarova Z. Musiqā mashg'ulotlarida ijodiy faollikni oshirish yo'llari.....	75
Одилов А. Педагогик технологиялардан фойдаланиш, мусика маданияти дарслари самарадорлигининг таянч омил сифатида.....	77
Опаева Г.А. Олий математика фанини лойихалаб ўқитишнинг замонавий концепцияси унинг математика ўқитувчиси фаолиятини лойихалашдаги роли.....	78
Орынбетов Н. Электротехника буйича талабалар касбий тайёргарлигини ошириш йўллари.....	80
Razilova M., Naatboyeva Z. O'qituvchining pedagogik faoliyatida innovatsiyalarning o'tmi.....	82
Позилова Ш. Малака ошириш ва қайта тайёрлаш курсларида тахсил олаётган информатика ўқитувчиларини ўқитишнинг креатив таълим боскичлари.....	83
Рахимова Ш.Б. Формы контроля при обучении иностранным языкам.....	87
Раззакова Р.С., Саидмуратова М.Б. Болаларда торгинчоклик хиссининг намоен булиши ва унинг оила мухити таъсирида коррекцияси.....	89
Султебаева Э. Уқувчиларни оилавий дағтта тайёрлашда уларнинг этник хусусиятларини хисобга олган ҳолда психологик ёндашув.....	92
Убайдуллаева А.К., Еримова А.Ж., Калжанов П.У., Мырзамбетов П.Ш. О роли микроорганизмов иммобилизованных на различных носителях в очистке сточных вод.....	93
Урумбаева А.Н. Педагогикалык технологияларды дурыс тусиниу хэм колланыу хақында.....	95
Утенова Г.У. Биология фанини урганиш жараёнида талабаларда таянч ва биологик компетенцияларни таркиб топтириш.....	98
Зарипова Д.А. Ахборотлаштириш шароитида олий таълим муассасалари педагогининг инновацион фаолияти.....	100
Шодмонова Ш.С., Ҳ.Х.Ҳамзаев Бошлангич синф ўқитувчиларини ўқувчиларда ижтимоий фаоллик ҳуникмаларини шакллантиришда мотивлаштириш.....	102
Юсупова Г.З. Шахса йуналтирилган ёндашув ўқувчиларни ижодий фаолликка ундаш асоси сифатида.....	104
	Dene mädeniyati ham sport
Ережелов А., Мамутов П.Ж. Жокары оқуу орынлары талабаларында дене тәрбиясынын аҳмийети.....	107
Жолдасбаев П., Джолдасов Р.Ф. Спортивный туризм на территории Республики Каракалпакстан.....	108
Турдымуратов Ж.А., Тойлибаев С.М. Дене тәрбиясы хэм спорт пенен шуғылланыу формалары.....	110

The article is devoted to the study of the basic concepts of electro technical science and electro technical equipments, the students' ability to distinguish them. The task of each instrument is to give the students the knowledge about the field of their use and related information and to help them to acquire basic knowledge and skills in electrical engineering.

O'QITUVCHINING PEDAGOGIK FAOLIYATIDA INNOVATSIYALARNING O'RNI

M.Pazilova – katta o'qituvchi

Z.Haytboyeva - 3 kurs talabasi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: Innovatsion faoliyat, ta'lim tizimi, yangilik, texnologiya, axborot

Ключевые слова: инновационная деятельность, система образования, инновация, технология, информация

Key words: innovative activity, education system, innovation, technology, information

Innovatsiya – ma'lum bir faoliyat maydonidagi yoki ishlab chiqarishdagi texnologiya, shakl va metodlar, muammoni echish uchun yangicha yondashuv yoki yangi texnologik jarayonni qo'llash, oldingidan ancha muvaffaqiyatga erishishga olib kelishi ma'lum bo'lgan oxirgi natijadir.

Bugun ta'lim tizimidagi pedagogik innovatsiya – pedagogik yangiliklar, ularni baholash va pedagogik jamoa tomonidan o'zlashtirish, nihoyat uni amaliyotda qo'llash haqidagi ta'limot sifatida qaraladi.

Innovatsiyaning amaliyotda kiritilishi innovatsion jarayonlarda amalga oshiriladi. Innovatsion jarayon deb – innovatsion o'zgarishlarga tayyorgarlik ko'rish va uni amalga oshirish jarayoniga aytiladi.

Ta'lim jarayonidagi innovatsion o'zgarishlar, ta'lim tizimiga har qanday yangilikning kiritilishi bevosita o'qituvchi faoliyatini yangilash va o'zgartirish orqali amalga oshiriladi.

Ta'lim tizimidagi innovatsiyalar, ularni amaliyotga kiritish, innovatsion jarayonlarni boshqarishni tahlil qilish orqali innovatsion faoliyat tushunchasini ta'riflash imkoniyati paydo bo'ldi. Innovatsion faoliyat – bu amaliyot va nazariyaning muhim qismi bo'lib, ijtimoiy-madaniy ob'ekt sifatlarini yaxshilashga qaratilgan ijtimoiy sub'ektlarning harakat tizimi bo'lib, u ma'lum doiradagi muammolarni echish qobiliyatigina emas, balki har qanday vaziyatdagi muammolarni echish uchun motivasion tayyorgarlikka ega bo'lishdir. O'qituvchi innovatsion faoliyatining markaziy masalasi o'quv jarayonini samarali tashkil etishdan iborat.

O'qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlash muammosiga murojaat etish jamiyatda innovatsion jarayonlar dinamikasining o'sib borayotganligini tushunish natijasida vujudga keldi. Uning taxlili faqat fan va texnika erishgan zamonaviy yutuqlardan foydalanishni o'z ichiga olmasdan, balki yangiliklarni izlash, yaratish, moslashtirish, tatbiq, etish va olingan natijalarni qayta tekshirish kabi jarayonlarni ham qamrab oladi.

Innovatsion faoliyatning tuzilishini o'rganib chiqqan olimlardan biri V.Slastenin uni quyidagicha tuzilishga ega deb ko'rsatib o'tadi: "Innovatsion faoliyatning tuzilishi - ijodiy yondashuv, ijodiy faollik yangilikni kiritishga texnologik va metodologik tayyorgarlik, yangicha madaniyati. Innovatsion faoliyatning darajalari: reproduktiv, evristik, kreativ bo'lishi mumkin".

Innovatsion faoliyatga tayyorlashdan maqsad - o'qituvchining yangilikka intiluvchanligini, mustaqil o'z ustida ishlash ko'nikmasi va malakasini shakllantirish, yangi pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlardan foydalanib, dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarni o'tkazish malakasini takomillashtirishdan iborat.

Innovatsion faoliyat - bu ilmiy izlanishlar, ishlanmalar yaratish, tajriba-sinov ishlari olib borish yoki boshqa fan-texnika yutuqlaridan foydalangan holda yangi texnologik jarayon yoki yangi takomillashtirilgan maxsulot yaratish bo'lib, uning pragmatik xususiyati shundaki, u g'oyalar maydonida ham va alohida bir sub'yektning harakat maydonida ham amalga oshirilmaydi, balki bu faoliyatni amalga oshirish tajribasi kishilar hayotida hammabop bo'ladigan holdagina xaqiqiy innovatsion hisoblanadi.

Innovatsion faoliyatning asl mazmuni amalda yangi texnologiyaning shakllanishi bo'lib, uning natijasi innovatsiya sifatida yuzaga kelgan ixtiro-loyihaga, loyihani-texnologiyaga aylantirishga yo'naltirilgan faoliyatdir. Innovatsion faoliyatda ilmiy tasavvurlar akademik ilm mantiqi bo'yicha tug'ilmaydi, balki rivojlanish jarayonining modifikatsiyalari qullab-quvvatlanishi natijasida rivojlanayotgan amaliyot mulohazasidan paydo bo'ladi.

Innovatsion faoliyat o'qituvchining o'z faoliyatidan ko'nikmasligidan kelib chiqadi. U o'qituvchi tomonidan u yoki bu pedagogik vazifani hal qilishda qandaydir to'siqqa duch kelinib, uni muvaffaqiyatli hal etishga intilish asosida yuzaga keladi. Innovatsion faoliyat yangi g'oyani izlashdan boshlanadi. Pedagogik innovatsiya ta'lim-tarbiya jarayonidagi muhim va murakkab masala echimiga yunaltilganligi sababli o'qituvchidan yangicha yondashuvni talab qiladi.

Zamon shiddat bilan o'zgarib borar ekan, ta'lim sohasi ham u bilan barobar o'zgaradi va o'qituvchidan o'z faoliyatini o'zgartirishni talab etadi. Bugun o'qituvchining asosiy vazifasi faqat ta'lim berishgina emas, balki boshqaruvchilikdan iborat bo'lib, u ta'lim jarayonini to'g'ri tashkil qilishi va boshqarishi talab etilmoqda.

Innovatsion faoliyat o'qituvchining hamma muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy faoliyat bo'lib, u shaxsning kasbiy, metodik mahoratini sifatli qayta qurish demakdir.

Ma'lumki, shaxsning xislat va fazilatlarini faoliyat ko'rsatish jarayonida shakllanadi va faoliyatning natijasi hisoblanadi. Shu sababli o'qituvchilarda yangilikka intiluvchanlik va mustaqil mutolaa qilishga doimo zaruriyat sezish psixologiyasini singdirish lozim. Chunki yangilik - insonga ulug'vorlikdan ko'ra ko'proq zavq bag'ishlaydi.

Agar o'qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlash vazifalari malaka oshirish jarayonida amalga oshirilsa, amaliyotda ta'lim-tarbiya jarayoniga ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini tatbiq etish ishlari ancha samarali bo'ladi hamda masofadan o'qitish tizimi kutilgan natijalarga olib keladi.

Ta'lim tizimini mazmunan islox qilish jarayonida pedagog kadrlar obru-e'tibori, mas'uliyati va kasb ko'nikmasini oshirish yuzasidan sobitqadamlik bilan davlat siyosati olib borilmoqda. Bu borada o'qituvchi faoliyatini yangilash va innovatsiyalarni ta'lim jarayoniga kiritish asosiy vazifa hisoblanadi. Har qanday boshqa soha mutaxassislar kabi o'qituvchilarning ham kasbiy tayyorgarlik darajasi ularning bilim, kunikma va malakalarini, ijodiy salohiyatni hamda nostandart tafakkurlarida o'z aksini topuvchi kasbiy layoqati bilan baholanadi.

Innovatsion faoliyat o'qituvchining o'z faoliyatidan qoniqmasligidan kelib chiqadi. O'qituvchining u yoki bu pedagogik vazifani hal qilishda tusiqlarga duch kelishi, uni muvaffaqiyatli hal etishga intilishi asosida yuzaga keladi.

Innovatsion jarayonning boshlanishiga birinchi turtki odatda tashqi tusiqlar: faoliyat natijalarining pastligi, ish

faoliyatidagi muvaffaqiyatsizlik va qiyinchilik, faoliyatni yangicha o'zgarib borayotgan talablarga mos kelmasligi va h.k. sabab bo'lishi mumkin. Ko'pchilik hollarda o'qituvchining yangicha ish boshlashining motiv o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishlarini pastligi bilan bog'langan. Biroq, o'z faoliyatidan qoniqmaslik hamma vaqt ham innovatsion faoliyatni boshlanishiga asos bo'lavermaydi. Chunki, ko'pchilik o'quvchilar pedagogik faoliyatda yuzaga keladigan qiyinchiliklar oldida o'zlarini yuqotib qo'yadilar, zero duch kelgan muammolar ularga hal etib bulmaydigan darajada qiyin bo'lib ko'rinadi.

Muammoli fikrlash innovatsion faoliyatni keltirib chiqarishi uchun ishdagi qiyinchiliklar oqibatida yuzaga keladigan qoniqmaslik hissi, o'z faoliyatidan qoniqmaslik hissiga, va'ni tashqi to'siq ichki to'siqqa aylanishi zarur. Bu borada qo'yilgan murakkab vazifalarni hal etish uchun pedagoglarning o'zleri ish faoliyatlaridan qoniqmaslik sabablarini ularga ularning o'zlaridan qidirishni o'rgatish o'ziga tanqidiy qarashni shakllantirishga alohida e'tibor qaratishi kerak.

Zarur axborotlarni qidirish. Faoliyatning ushbu davri

Adabiyotlar

1. Zufarov Sh. Ta'limda innovatsion jarayonlarni tizimli boshqarish: nazariya, tahlil va tasnif. Uslubiy qo'llanma. -T.: «Fan va texnologiya» nashriyoti, 2010. 52-b.
2. Zufarov Sh.M. Pedagogik innovatika -T.: «Fan va texnologiya», 2012, 140-b.
3. Клария М.В. Инновации в обучении: метафоры и модели: Анализ зарубежного опыта. -М.: «Наука», 1997.
4. Клария М.В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. -М.: «Арена», 1994.

РЕЗЮМЕ

Bu maqolada innovatsiyaning o'qituvchi faoliyatida qay darajada o'rin egallashi, ta'lim tizimida yangiliklardan, texnologiyalardan foydalanishning samarasi yuqori bo'lishi, pedagogik dunyoqarashning kengayishiga sabab bo'lishi aks ettirilgan.

РЕЗЮМЕ

В статье говорится о месте инновации в деятельности преподавателя. Автор статьи утверждает, что чем выше инновация в образовательной системе, тем эффективнее использование технологий, тем шире педагогическая перспектива.

SUMMARY

The articles reflects the place of innovation in the work of the teacher. The author of the article states that the higher is the innovation in the educational system, the more efficient is the use of technologies, the broader is the pedagogical outlook.

МАЛАКА ОШИРИШ ВА ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ КУРСЛАРИДА ТАХСИЛ ОЛАЁТГАН ИНФОРМАТИКА ўҚИТУВЧИЛАРИНИ ўҚИТИШНИНГ КРЕАТИВ ТАЪЛИМ БОСКИЧЛАРИ

Ш.Пезилова – мустақил изланувчи

Ўрта махсус, касб-ҳунар таълими кадрлари малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш институти

Таянч сўзлар: креативлик, креатив таълим методлари, таълим модели, информатика ўқитувчилари, педагогик фаолият.

Ключевые слова: креативность, методы креативного обучения, модель креативного обучения, преподаватель информатики, педагогическая деятельность.

Key words: creativity, methods of creative teaching, model of creative teaching, a teacher in Informatics, pedagogical activity.

Дунёда инновацион ривожланишнинг глобал вазибаларидан бири сифатида инсонларда креативлик қобилиятни шакллантириш учун уларда янги тажрибалар яратиш, ноодатий муҳитларда ечим топа билиш, фаолиятга ижодий ёндашиш, оқилона тавakkалчиликка бўлган қобилият ва тайёргарлик, профессионал ҳаракатчанлик ва доимий баркамоллик каби ҳаракатлардир. ЮНЕСКО томонидан 1998 йилда Гамбургда ўтказилган бутунжаҳон конференциясида катталар таълими XXI асрда “эшиқларни очувчи қалит”, деб эътироф этилди. Жаҳон миқёсида педагог кадрларнинг инновацион салоҳияти, акмеологик компетентлиги ва ижодкорлигини ривожлантириш орқали ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг интеллектуал ресурсларини яратиш долзарб аҳамият касб этмокда [1].

Ўзбекистон Республикаси Кадрларни тайёрлаш миллий дастурида “...Ўсиб келаётган янги авлод юқори профессионал маданиятга, ижодий ва ижтимоий фаолликка, ижтимоий-сиёсий ҳаётда мустақил фаолият юритишни билишга, истиқболли режаларни тузиш ва уни амалга ошириш йўлларини билиши керак” деб берилган [2].

Информатика ўқитувчисининг ижодий фикрлаш ва креативликка бўлган юқори талаблар- жамиятнинг илтимой ва иқтисодий эҳтиёжи бўлиб, у мос келувчи ўқитиш методикаси ёрдамида таъминланади ва раҳбар – педагогик кадрларни малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш тизими доирасида амалга оширилади. Ўзбекистон Республикаси Биринчи президенти №4732 буйруғига асосан раҳбар ва педагогик кадрларни малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш тизими тизими тузилиши, мақсад ва вазибалари белгиланган. Бунда соҳа олий таълим муассасалари раҳбар ва педагогик кадрлари малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш тизими асосий вазибаларидан бири ҳар бир педагогнинг ижодий имкониятларини ривожлантириш назарда тутилган [3]. Ҳозирги кунда педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимида (айниқса мутахассислик билмиларини ривожлантириш ва шакллантиришга йўналтирилган таълим муассасалари) мавжуд ўқитиш методикаси ва информатика ўқитувчисида креатив таълимни шакллантириш ва амалда татбиқ этиш, яъни ижодий фикрлай олиш, юқори маъсулиятли жараёнларда тўғри қарор қабул қилишга қаратилган